

אי-התייצבות של גברים חרדים במסגרת תהליך הגיוס לצה"ל – המסגרת המשפטית וכלי הפעולה האפשריים

ד"ר ערן שמיר-בורר, עו"ד מירית לביא, עו"ד עדיה זיו קיסוס

עיקרי דברים

1. בעקבות פקיעת ההסדר בחוק שירות ביטחון שהעניק פטור לתלמידי ישיבה משירות בצה"ל, בהיעדר הסדר חוקי אחר שפוטרו תלמידי ישיבה משירות צבאי, ובהמשך לפסיקת בג"ץ מיום 25 ביוני 2024, שלח צה"ל כ-900 צווים אישיים לתלמידי ישיבה המורים להם להתייצב בלשכת הגיוס לטובת "השלמת הליכי צו ראשון". מועדי הזימון נקבעו לימים 5 ו-6 באוגוסט 2024. לפי שדווח על-ידי צה"ל, רק 48 ממקבלי הצווים, כ-5%, אומנם התייצבו בלשכות הגיוס.

2. הצווים האישיים שנשלחו הם הפעימה הראשונה במסגרת מימוש ההתייצבות של צה"ל לגייס 4,800 גברים חרדים בשנת הגיוס הנוכחית (קיץ 2024 עד קיץ 2025). בפועל, מספר הגברים החרדים חייבי הגיוס יעמוד בשנת הגיוס הנוכחית על כ-77,000: כ-63,000 שקיבלו בעבר דחייה במסגרת הסדר "תורתו אומנותו" ושהפסיקו לקבל דחיית שירות ופטור עם פקיעת פרק הפטור בחוק; בתוספת של כ-14,000 בני המחזור החדש שסיים עתה את ה"ישיבות הקטנות" (גיל תיכון) והגיעו או יגיע לגיל 18 בחודשים הקרובים. מכאן שקיימת חשיבות רבה להבנת המסגרת המשפטית וכלי הפעולה האפשריים העומדים לרשות צה"ל בהתמודדות עם השתמטות מן החובה להתייצב להשלמת תהליכי הגיוס ולגיוס לצה"ל.

3. בהתאם לחקיקה ולנוהלי צה"ל הקיימים ביחס למי שמשתמטים מהתייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות במסגרת "צו ראשון", לרשות הצבא עומדים מספר כלי פעולה אפשריים:

א. מעצר והבאה כפויה ללשכת הגיוס – לאחר שמיועד לשירות ביטחון (מלש"ב) נמנע מלהתייצב ארבע פעמים, ניתן להגיש בקשה למעצרו על-ידי משטרת ישראל לשם הבאתו ללשכת הגיוס. שוטר רשאי לעצור את המלש"ב ולהחזיקו במעצר לפרק זמן של עד 48 שעות עד שיובא ללשכת הגיוס, או לשחררו בערבות כנגד התחייבות שלו להתייצב. משטרת ישראל אינה נוהגת לבצע פעולות אכיפה אקטיביות של פקודות מעצר כאמור, אך עשויה לאכוף אותן בהינתן הזדמנות. מאחר שתלמידי הישיבה שקיבלו צו אישי כבר החלו בעבר את התהליך של "צו ראשון" כאשר התייצבו בלשכת הגיוס לצורך בקשתם לקבלת דחיית שירות, ייתכן שצה"ל יסתפק במספר נמוך יותר של זימונים והתראות לפני שתזון נגדם פקודת מעצר בשל אי-התייצבות.

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

ברנד מרכוס

יו"ר בינלאומי

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון

אלי גרונר

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מזל מועלם

שגריר לשעבר סלי מרידור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פיישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצניק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי טילברמן אבלי, קנדה

אן אמלבלאום, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגדנוב, בריטניה

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט טיבון בריי, ארה"ב

ד"ר ג'וזף ג'וזפה, גרמניה

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מרקסיס, גרמניה

ד"ר שרון נוריאן, ארה"ב

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' ארווין קולטר, קנדה

פרופ' גרהרד קספר, ארה"ב

פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

סגני נשיא

פרופ' טווי נבות, מחקר

פרופ' קרנית פלוג, מחקר

ד"ר ישי (ג'סי) פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' איתי אטר

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן (אורח)

פרופ' עמיתו כהן

מר תומר לוטן (אורח)

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטעמן

פרופ' בני פורת

פרופ' מרדכי קרמיניצ

פרופ' גרעון רהט

ד"ר תהילה שורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק כרמון

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ (1920-2021)

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

ב. עיכוב יציאה מהארץ – ניתן להגדיר את המלש"ב כ"מנותק קשר", ומכוח זאת לעכב את יציאתו מהארץ (או את כניסתו לארץ) עד לביורר מעמדו מול צה"ל, ולהתנות את יציאתו לחו"ל רק אם יאשר בחתימתו שקיבל מסמך המורה עליו להתייצב בתאריך מסוים בלשכת הגיוס.

ג. שליחת צו גיוס לשירות סדיר גם ללא השלמת תהליכי "צו ראשון" ("צו 12") – בהיעדר שיתוף-פעולה של המלש"ב לאורך זמן, ולאחר שנעשו מאמצים שונים לאתרו, ניתן לשלוח אליו צו גיוס גם אם לא השלים את התהליך של "צו ראשון". לאחר הוצאת "צו 12", יוצא צו עיכוב יציאה מהארץ עד להשלמת תהליך הגיוס. מלש"ב שלא התייצב לגיוס והוא בן 18 ייחשב "חייל" לטובת תחולת חוק השיפוט הצבאי, וניתן יהיה להעמידו לדין משמעתי ולדין פלילי בפני בית דין צבאי, בהתאם למדיניות האכיפה הנוהגת כפועל יוצא של משך ההשתמטות. הרשעה בפלילים בגין עבירת השתמטות משירות צבאי עשויה לשאת קלון ולהשפיע על היכולת של מי שהורשע בהשתמטות להתמודד על תפקידים ציבוריים.

ד. הכרזה כעבריון נמלט – מפקד לשכת הגיוס יכול להגיש נגד המלש"ב תלונה במשטרת ישראל בבקשה להכריז עליו כעבריון נמלט. ככזה, ניתן למנוע ממנו הוצאת דרכון. בפועל, לא נעשה כיום שימוש באמצעי זה, הדורש גם את שיתוף הפעולה של משטרת ישראל ומשרד הפנים.

ה. העמדה לדין פלילי בבית משפט אזרחי – מי שלא מילא חובה המוטלת עליו לפי חוק שירות ביטחון עובר עבירה שדינה מאסר שנתיים, ואם עשה כן במטרה להשתמט משירות ביטחון דינו מאסר חמש שנים. בפועל, בהתאם למדיניות האכיפה הנוכחית, רשויות האכיפה האזרחיות אינן חוקרות ואינן מעמידות לדין פלילי בגין עבירות השתמטות לפי חוק שירות ביטחון.

4. מדיניות הטיפול שתחול ביחס למלש"בים חרדים שהפרו את חובת ההתייצבות בלשכת הגיוס צריכה להיות שוויונית, ואסור שתפלה בין מלש"בים מקרב החברה החרדית לבין מלש"בים מקרב יתר האוכלוסיות החייבות בגיוס, כמו גם בין המלש"בים החרדים בינם לבין עצמם.

5. חשוב שצה"ל יפרסם את מדיניות הטיפול שתונהג הלכה למעשה ביחס למשתמטים החרדים, כולל התייחסות לעמדתו ביחס למועד תום חלון הזמנים במהלכו ניתן לקרוא להתייצבות לשירות סדיר של בני החברה החרדית בעקבות צו הביניים ופסיקת בג"ץ בעניין זה. ככל שאנו צפויים לתופעה נרחבת של השתמטות, ודאי בעתות של מלחמה ושל צורכי כוח אדם גוברים, יש גם מקום לשקול התאמות במדיניות הטיפול הקיימת, אשר עוצבה על-מנת לתת מענה לאירועים נקודתיים של השתמטות, להבדיל מהשתמטות המונית שהיא חלק מתופעה חברתית.

6. בתוך כך, על צה"ל לתת את הדעת באופן מיוחד למדיניות הטיפול ביחס לשתֵי קטגוריות של מלש"בים חרדים :

א. מי שהסתיימה דחיית השירות שלהם, והם מחויבים על-פי חוק להתייצב באופן מיידי בלשכת הגיוס להמשך הליך הגיוס גם בהיעדר צו זימון אישי, אך אינם עושים זאת – הגם שלכאורה מדובר במי שהם בחזקת משתמטים מהתייצבות לרישום או בדיקות רפואיות, לא מוכר לנו שצה"ל נקט נגדם צעדים כלשהם בשלב זה. כל עוד הם אינם מתייצבים בלשכת הגיוס, נראה שנעצר מרוץ הזמן לעניין חלון הזמן לגיוסם לשירות סדיר. כאמור, מדובר במעלה מ-60,000 תלמידי ישיבה.

ב. גברים חרדים אשר לא קיבלו בעבר דחיית שירות – על אלה אין חלה חובת התייצבות בלשכת הגיוס אלא אם יישלח אליהם צו אישי (או יפורסם צו פוקד כללי בעניינם), וכל עוד לא זומנו להתייצב ונמנעו מכך, מרוץ הזמן בעניין גיוסם לא נעצר. לאור יכולות הקליטה המוגבלות עליהן הצהיר צה"ל, קיים חשש שצה"ל לא יצליח לקרוא להם לשירות סדיר בטרם היסגר חלון הזמנים שקובע החוק (וזאת גם בפרשנות רחבה של צו הביניים ופסק הדין של בג"ץ המתייחס למרוץ הזמן), ובכך הם ייהנו בפועל מפטור משירות צבאי, הגם שמדובר באוכלוסייה שלה לכאורה הפוטנציאל הגדול ביותר לתת מענה אפקטיבי לצורכי כוח האדם של צה"ל.

7. למדיניות הטיפול של צה"ל, להלכה ולמעשה, בהתמודדות עם ההשתמטות של גברים חרדים מן החובה להתייצב בלשכות הגיוס לטובת השלמת תהליכי הגיוס ולטובת הגיוס לצה"ל, חשיבות רבה הן מבחינת יכולתו של הצבא לעמוד בחובתו לפעול בהתאם לעקרון השוויון, והן מבחינת יכולתו לתת מענה לצורכי כוח האדם שלו. מעבר לתיאור המסגרת המשפטית וכלי הפעולה האפשריים העומדים לרשות צה"ל בהתמודדות עם השתמטות, חוות דעת זו גם מפנה זרקור להיבטים שונים במדיניות צה"ל הדורשים חידוד והבהרה, שמא בפועל, במעשה או באי-עשייה, יימצא צה"ל מעניק לגברים חרדים פטור נרחב משירות צבאי בהיעדר הסמכה בחוק ובניגוד לפסיקת בג"ץ.

אי-התייצבות של גברים חרדים במסגרת תהליך הגיוס לצה"ל –

המסגרת המשפטית וכלי הפעולה האפשריים

"תופעת ההיעדרות מן השירות הצבאי בקרב משתמטי גיוס ... הינה תופעה מדאיגה, פוגעת באופן חמור במשמעת הצבא, במוכנותו ובחוסנו של צה"ל בשגרה ובחירום, בתפקודו התקין וביכולתו למלא את ייעודו – הגנה על ביטחון המדינה ... זאת ועוד, ההיעדרות מן השירות שלא ברשות גורמת לפגיעה אנושה בחלוקה השוויונית של נטל שירות החובה בצה"ל, אשר מהווה תנאי יסודי למימוש העקרונות האמורים ... נוכח האמור, מתחייב טיפול משפטי מחמיר בחיילים אשר נעדרים מן השירות שלא ברשות."¹

1. חוות דעת זו סוקרת באופן כללי את **המסגרת המשפטית** המסדירה את הטיפול **במי שלא התייצב במסגרת תהליך הגיוס לצה"ל** – החל מן ה"צו הראשון" ועד לצו הגיוס עצמו – ומתארת את **הצעדים המשפטיים והמנהליים** שניתן לנקוט נגדו, וכן בוחנת את יישומם של מסגרת וצעדים אלה **בהקשר של הגברים החרדים החייבים בגיוס**.

I. כללי - הבחנה בין סוגי אי-התייצבות במסגרת תהליך הגיוס והמסגרת הנורמטיבית החלה עליהם

2. חוות הדעת מתמקדת ב**שני סוגים של אי-התייצבות במסגרת תהליך הגיוס לצה"ל**:
(1) **משתמטים מחובת התייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות** – אזרחים שמלאו להם 16 שנים וחצי שלא התייצבו לרישום ולבדיקות שונות במסגרת תהליך הגיוס, אך **טרם קיבלו צו גיוס** (להלן: **משתמטים מחובת התייצבות לרישום ולבדיקה רפואית**):

(א) המסגרת המשפטית החלה על אזרחים אלה קבועה בחוק חוק שירות בטחון (נוסח משולב), התשמ"ו-1986 (להלן: **החש"ב**). החוק קובע, בין היתר, את החובות החלות על אזרחי ישראל בגיל הגיוס להתייצב לגיוס לשירות סדיר בצבא, וכן להתייצב ל**רישום ולבדיקות** לקראת הגיוס ("צו ראשון"). החוק גם מגדיר **עבירות** של השתמטות מהצבא.

¹ **הנחיה מס' 2.14** "היעדר מן השירות שלא ברשות, עריקה וניתוק קשר" הנחיות התביעה הצבאית הראשית, יולי 2017. כפי שהדגיש בעבר בית הדין הצבאי לערעורים ביחס לעבירה של העדר מן השירות שלא ברשות, "מי שמבחירה ומדעת בוחר להשתמט מן החובה לשרת בצבא, ועושה כך על פני שנים, ראוי לעונש כבד, אשר יבהיר לו ולשכמותו כי מעשים כאלו פוגעים בחוסנה של המדינה ובחלוקה השוויונית של נטל הגנתה" (ע/113/07 התובע הצבאי הראשי נ' טור' אלחוזב [פורסם בנבו] (2007)).

(ב) לפי סעיף 3 לחש"ב, מי שנדרש להתייצב לרישום ולבדיקות במסגרת תהליך הגיוס יכול להיות **מיועד לשירות בטחון** (להלן: **מלש"ב**) או **יוצא-צבא** :

- **מלש"ב** הוא אזרח ישראלי או תושב קבוע שמלאו לו **16 שנים וחצי** וטרם קיבל פטור משירות ביטחון מחמת גיל, ואשר עדיין לא התייצב לשירות ביטחון.

- **יוצא-צבא** הוא אזרח ישראלי או תושב קבוע שמלאו לו **18 שנים** וטרם קיבל פטור משירות ביטחון מחמת גיל.

(ג) הוראת קבע למתקני אכ"א מג-05-09 "משתמטים מחובת התייצבות, לפי חוק שירות בטחון" (להלן: **נוהל 09-05**) משנת 1986, מסדירה את אופן הטיפול במשתמטים מחובת התייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות וכן את אופן הטיפול במשתמטים מהתייצבות לגיוס,² ונוסף עליה נהל של יחידת מיטב בנושא "טיפול במועמדים לשירות ביטחון שלא התייצבו להליכים על פי סעיף 12 לחוק שירות ביטחון" (להלן: **נוהל יחידת מיטב**).³

(2) **משתמטים מהתייצבות לגיוס** – אזרחים בגיל גיוס שכבר **קיבלו צו גיוס** ולא התייצבו ליום גיוסם במועד שנקבע בצו (להלן: **משתמטים מהתייצבות לגיוס** או **משתמטי גיוס**):

(א) מעת שנשלח אליהם צו גיוס תקף, אזרחים אלה **נחשבים "חיילים"**, והם באים בגדר תחולת חוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 (להלן: **החש"ץ**), המגדיר, בין היתר, **עבירות** של השתמטות משירות של חיילים (כלומר מי שנעדרים מן השירות שלא ברשות החל מיום גיוסם).

(ב) לצד נהל 09-05 של אכ"א הנ"ל, הנחיה מס' 2.14 "היעדר מן השירות שלא ברשות, עריקה וניתוק קשר" של התביעה הצבאית הראשית (להלן: **נוהל 2.14**), מתארת את הטיפול המשפטי ואת מדיניות התביעה הצבאית ביחס למי שנעדר מהשירות בצבא, לרבות מי שנעדר מן השירות עוד בטרם התגייס בפועל לצבא.⁴ לפי נהל זה, יוצא-צבא אשר לא התייצב ליום הגיוס שנקבע לו בצו גיוס אישי או לפי צו פוקד כללי מוגדר כ"**משתמט גיוס**".

² **הוראת קבע אכ"א מג 09-05** "משתמטים מחובת התייצבות, לפי חוק שירות בטחון". פורסם כ**נספח א'** למכתב של רס"ן גל תורג'מן, עוזרת דובר צה"ל, מיום 1 באפריל 2019, אל עו"ד גל נשרים, בכותרת: בקשתך לקבלת מידע בנושא נהלי הצבא בהוצאת צוים לפי סעיף 12 לחוק שירות בטחון (נוסח משולב), תשמ"ו-1986.

⁴ נהל 2.14, לעיל הערה 1. הנוהל מתייחס לשלושה סוגים נוספים של נעדרים משירות שכבר התגייסו לצבא: (1) "עריק בקו"ם" – חייל אשר היעדרותו החלה במהלך הליכי קליטתו על-ידי רשויות הצבא ולאחר גיוסו בפועל, בעודו מוצב ביחידת מיטב או בסמוך לכך, אך טרם החל את שירותו בפועל; (2) "עריק סדיר" – חייל שהחל את שירותו בפועל, השלים את הליכי החיול ואינו "עריק בקו"ם" ו-(3) "עריק מילואים" – מי שנמנה עם מערך המילואים של צה"ל ולא התייצב לשירות מילואים פעיל אליו נקרא. קטגוריות אלה הן מחוץ לתחום העיסוק של חוות דעת זו.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

II. משתמטים מחובת ההתייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות

א. חובת ההתייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות

3. לפי סעיף 3 לחש"ב, "פוקד" רשאי בצו, לקרוא לכל מלש"ב או יוצא-צבא להתייצב לרישום במקום ובזמן שהפוקד קבע בצו.⁵ מי שנקרא להתייצב חייב לעשות כן במקום ובזמן שנקבעו ולמסור לפוקד את הפרטים הנוגעים אליו כפי שנקבע בתקנות. לפי תקנות שירות בטחון, תשכ"ז-1967, מדובר, בין היתר, בפרטים המתארים את מצבו המשפחתי של מי שהתייצב לרישום, דרגת השכלתו ומען מגוריו. תקנה 5 מבהירה כי מי שנקרא להתייצב לרישום לפי החוק, ובעת ההתייצבותו לא מילא את החובה לספק את הפרטים ביחס לעצמו, כולם או מקצתם, חייב לחזור ולהתייצב במקום ובזמן שנקבע על ידי הפוקד או מטעמו.
4. לפי סעיף 5 לחש"ב, פוקד רשאי לקרוא בצו לכל מלש"ב או יוצא-צבא להתייצב לבדיקה במקום ובזמן שנקבעו בצו, לשם קביעת כושרו לשירות בטחון. מי שנקרא להתייצב כאמור חייב להתייצב במקום ובזמן שנקבעו ולהיבדק כל בדיקה שתידרש לדעת ועדה רפואית לשם קביעת כושרו הרפואי, וכן להיבדק כל בדיקה אחרת לשם קביעת כושרו הכללי, למשל בדיקה לקביעת מידת התאמתו למילוי תפקיד מסוים בצבא. תקנות שירות בטחון, תשכ"ז-1967, מפרטות את המבחנים לקביעת הכושר הרפואי של המתייצבים לבדיקה.
5. סעיף 6 לחש"ב מאפשר לפוקד לקרוא בצו ליוצא-צבא שנמצא בלתי כשיר לשירות או בלתי-כשיר ארעית לשירות, להתייצב לבדיקה חוזרת לשם קביעת כשרו לשירות, והוא חייב להתייצב במקום ובזמן שקבע בצו הפוקד. בדומה לכך, סעיף 7 לחוק קובע כי אם מצאה ועדה רפואית כי יוצא-צבא הוא כשיר לשירות, או בלתי-כשיר לשירות או בלתי כשיר ארעית לשירות, פוקד רשאי לבקש כי הוועדה הרפואית תבדוק את יוצא-הצבא בבדיקה נוספת ותקבע את כושרו לשירות.
6. סעיף 9 לחש"ב מאפשר לפוקד להורות בצו, באישור שני רופאים מורשים, כי מלש"ב יחוסן בזמן ובמקום שינקוב בצו. המלש"ב שניתן עליו הצו חייב להתייצב ולאפשר את פעולת החיסון כמפורש בצו.
7. סעיף 11 לחש"ב מאפשר לפוקד לקרוא בצו לכל מלש"ב או יוצא-צבא להתייצב במקום ובזמן שקבע בצו לשם מתן אמצעי זיהוי ששר הבטחון יקבע בתקנות. מי שהצו חל עליו חייב להתייצב במקום ובזמן שנקבעו כאמור לשם מתן אמצעי הזיהוי. לפי תקנות שירות בטחון (אמצעי זיהוי), תשמ"ו-1989, אמצעי הזיהוי האמורים הם טביעת אצבעות וצילומי שיניים.

⁵ על צו שירות ביטחון חותם מפקד מיטב באכ"א בתוקף הסמכתו על-ידי שר הביטחון כ"פוקד".

ב. מועד ההתייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות

8. לצד הסמכות שמקנה החש"ב לפוקד לזמן משל"ב ויוצא-צבא לרישום ולבדיקות, הוא גם מסמיך את הפוקד לקבוע את המועדים להתייצבות לרישום ולבדיקות רפואיות במסגרת תהליך הגיוס. מתוקף סמכותו זו, מפרסם הפוקד מעת לעת "צו שירות ביטחון (התייצבות לרישום, לבדיקות ולשירות ביטחון)" (להלן: **צו פוקד כללי**), הקובע חובה להתייצב לרישום ולבדיקות במקום ובזמן שנקבעו בהודעה אישית שנשלחה למי שחייב להתייצב.

9. על-מנת לוודא שגם מי שלא קיבלו הודעה אישית יהיו מחויבים להתייצב לרישום ולבדיקות, **צו פוקד כללי המתפרסם מעת לעת קובע את מועד ההתייצבות לרישום ולבדיקות עבור מי שנולד בטווח תאריכים מסוים**. לפי סעיף 55 לחש"ב, צו שפורסם ברשומות (כגון צו פוקד כללי) רואים אותו כאילו הגיע לידיעת האדם שעליו הוא חל בצוהרי היום שלאחר יום הפרסום. בשני העשורים האחרונים פורסמו ברשומות כ-30 צווי פוקד כללי שקבעו את מועדי ההתייצבות של מי שנולדו בטווח התאריכים שצוין בכל צו.

10. נכון למועד כתיבת חוות דעת זו, **צו הפוקד הכללי האחרון שפורסם ברשומות פורסם בשנת 2021** – צו שירות ביטחון (התייצבות לרישום, לבדיקות ולשירות ביטחון) (מס' 2), תשפ"א-2021.⁶ לפי צו זה, כל מועמד לשירות שלא קיבל עד יום 18 באפריל 2021 הודעה אישית להתייצבות לרישום ולבדיקות, והוא נולד בין 27 בספטמבר 2003 ל-22 במרס 2004 (כלומר, היה בגיל 17 עד 17 וחצי באותה עת), נקרא בזאת להתייצב לרישום ולבדיקות בלשכת גיוס אזורית בתאריך 1 ביוני 2021.

בנוסף, לפי הצו, על מועמד לשירות שנולד בטווח התאריכים כאמור שהתייצב לבדיקות לשם קביעת כושרו לשירות ביטחון וכושרו לא נקבע, ולא קיבל עד יום 20 ביולי 2021 הודעה מצד הוועדה הרפואית להתייצבות להשלמת הבדיקות, נקרא בזה להתייצב להשלמת הבדיקות לקביעת כושרו בלשכת גיוס אזורית ביום 21 ביולי 2021.

הסיבה מדוע לא פורסם צו פוקד כללי נוסף מאז שנת 2021 – אינה ברורה.

ג. הטיפול במי שלא התייצב לרישום ולבדיקות רפואיות

11. להלן סקירה של דרכי הפעולה האפשריות ביחס למי שלא התייצב לרישום ולבדיקות רפואיות במסגרת תהליך הגיוס, מרביתן קבועות כאמור בנוהל 09-05 של אכ"א וכן בנוהל יחידת מיטב.

⁶ [צו שירות ביטחון \(התייצבות לרישום, לבדיקות ולשירות ביטחון\) \(מס' 2\), תשפ"א-2021.](#)

(1) לפי נוהל 09-05, מלש"ב שלא התייצב לרישום תישלח לו הזמנה נוספת להתייצבות (טופס 7060). אם לא התייצב לרישום לאחר ההזמנה הנוספת, תשלח לו התראה ובה יצוין מועד חדש להתייצבותו (טופס 7056). כך גם ביחס למלש"ב אשר לא התייצב לבדיקות בעת היותו בלשכת הגיוס בהתייצבות הראשונה. לא התייצב המלש"ב לרישום גם לאחר משלוח ההתראה, יוציא הפוקד מיד לאחר המועד שנקבע בהתראה תעודה ובקשה למעצר על-ידי משטרת ישראל, להבאת המלש"ב ללשכת הגיוס (טופס 7063).⁷

(2) לפי נוהל יחידת מיטב, לפני הוצאת פקודת המעצר, יש לבדוק שהמלש"ב נפקד ארבע פעמים – כולל לאחר ניסיון לזמנו טלפונית, ושהזימונים שהוצאו היו תקינים. עוד נכתב בנוהל זה כי הבקשה למשטרה תצא רק למלש"בים שטרם התייצבו לצו ראשון.⁸ לפי כתבה שפורסמה באתר האינטרנט של מיטב בחודש אוגוסט 2023, לאחר שלוש פעמים של אי-התייצבות, תינתן למלש"ב הזדמנות של 48 שעות להתייצב באופן מיידי בלשכה, ולא – תיפתח נגדו פקודת מעצר.⁹

(3) בקשה למעצר המלש"ב נעשית לפי סעיף 52(א) לחש"ב, אשר מסמיך את הפוקד לאשר בתעודה בחתימת ידו כי אדם פלוני חייב במילוי חובה לפי החוק, וכי לא קיים חובה זו בזמן שנקבע לקיומה. כל שוטר שבידו תעודה כאמור רשאי לעצור את האדם ולהחזיקו במעצר עד שיובא ללשכת הגיוס (או למקום אחר הנועד להתייצבותו ועד שימלא את החובה המוטלת עליו), ובלבד שתקופת המעצר לא תעלה על 48 שעות.

(4) בפועל, להבנתנו, משטרת ישראל אינה מבצעת אכיפה אקטיבית של צו המעצר. הצו מוזן למערכות המשטרה על-ידי צה"ל, וככל ששוטר יערוך במערכות בדיקה ביחס למלש"ב בהקשר אכיפתי אחר (למשל, אגב חשד לביצוע עבירת תנועה), והוא יגלה כי תלויה ועומדת פקודת מעצר בעניינו, הוא יאכוף אותה.

(5) לפי נוהל 09-05, המלש"ב יובא ללשכת הגיוס על-ידי משטרת ישראל או יישלח על-ידם לאחר ששחרר בערבות בתחנת המשטרה. אם ברח המלש"ב במהלך ההליכים, תוציא לשכת הגיוס בקשה לפקודת מעצר נוספת, על גביה יצוין כי המלש"ב ברח מלשכת הגיוס לפני סיום ההליכים, ולכן יש לעצור אותו בשנית ולהביאו ללשכת הגיוס ללא שחרור בערבות.

⁷ לפי נוהל 09-05, לא תוצא פקודת מעצר למלש"ב שלא התייצב בלשכת הגיוס אך קיים לגביו מידע שהינו בן למשפחה שכולה.

⁸ ראו נוהל יחידת מיטב, לעיל הערה 3.

⁹ ליהי פאר מוסקוביץ "מה קורה כשלא מגיעים לגיוס" מיטב (25.8.23).

13. שליחת צו גיוס לשירות סדיר בהינתן אי-התייצבות לבדיקות רפואיות ("צו 12"):

(1) לפי סעיף 12 לחש"ב, מלש"ב שנקרא להתייצב לבדיקת כושר ולא התייצב, שהתייצב וסירב להיבדק או להשלים את הבדיקות, או שנקרא להתייצב לבדיקה חוזרת ולא התייצב, רשאי פוקד לשלוח לו **צו גיוס לשירות סדיר** לפי סעיף 13 לחש"ב – משמע לפי ההוראה הכללית המאפשרת לפוקד לקרוא להתייצבות לשירות סדיר (להלן: "**צו 12**"). זימון מסוג זה מתאפשר אם אותה שעה היה מי שלא התייצב יוצא-צבא (משמע מלאו לו 18 שנים). קריאה זו לשירות סדיר אפשרית אף שכושרו הצבאי של מי שלא התייצב עדיין לא נקבע (עם זאת, הוא לא יתחיל באימון צבאי כל עוד נבדק בדיקה רפואית ונמצא כשר לשירות).¹⁰

(2) נוהל 09-05 קובע כי אם יתברר שהמלש"ב אינו **משתף פעולה לאורך זמן**, ישקול ראש מדור ביקורת התייצבות להמליץ בפני מפקד לשכת הגיוס **לגייס את המלש"ב לשירות סדיר** בהתאם לסעיף 12 לחש"ב, באישור ראש מנהל גיוס. זאת משום שאי-התייצבות לבדיקה אינה פוטרת מהתייצבות לשירות בטחון.

(3) במסגרת הוצאת צו לפי סעיף 12, יישלחו למשתמט **שני מכתבים הקוראים לו להתייצב לרישום ובדיקה בטרם גיוסו** – הראשון כחצי שנה לפני מועד הגיוס, והשני כשלושה חודשים לפני מועד הגיוס. לאחר הוצאת "צו 12", לא יימשכו הליכי המיון והשיבוץ לצה"ל, **ויוצא צו עיכוב יציאה מהארץ עד להשלמת תהליך הגיוס** (ככל שלא הוצא כבר לפני כן).¹¹ לפי כתבה שפורסמה באתר האינטרנט של מיטב בחודש אוגוסט 2023, "**צו 12 יוצא לאחר שעברו 30 ימים ממועד הוצאת פקודת המעצר למלש"ב**".¹²

(4) לפי נוהל יחידת מיטב, לפני תחילת זימון המלש"ב לגיוס לצבא לפי סעיף 12 לחש"ב, יש **לנסות לאתר טלפונית את המלש"ב** באמצעות בירור מול קרובי משפחה, שכנים וגורמים נוספים כגון ביטוח לאומי או מחלקת ארנונה. אם המלש"ב בכל זאת לא אותר, יש לבצע **ביקור בית** לפני שמתקדמים להמשך טיפול לפי סעיף 12 לחש"ב.

14. הכרזה כעבריין נמלט:

(1) לפי נוהל 09-05, אם לא אותר המלש"ב או שלא סיים את תהליכי המיון והגיוס למרות כל פעולות האיתור המתוארות לעיל, ישקול מפקד לשכת הגיוס הגשת **תלונה במשטרת ישראל** בבקשה להכריז על המלש"ב כעבריין נמלט.

¹⁰ לפי סעיף 12 לחש"ב, בדיקה כזו תיערך, בדרך כלל, תוך חודש ימים לאחר התייצבותו. אם סירב להיבדק, יימצא כמי שבמזיד לא קיים פקודה שניתנה לו מאת מפקד תוך מילוי תפקידו, עבירה שהמפר אותה דינו מאסר שלוש שנים. ראו גם סעיף 122 לחש"ב.

¹¹ ראו נוהל יחידת מיטב, לעיל הערה 3.

¹² ליהי פאר מוסקוביץ "**מה קורה כשלא מגיעים לגיוס**" מיטב (25.8.23).

(2) בהתאם להחלטת ממשלה 303 משנת 1964, לא יינתנו שירותים במסגרת חוק הדרכונים, תשי"ב-1952, לעבריין נמלט, שלא באישור משרד הפנים, פרט לתעודת מעבר לשם שיבה לישראל בלבד.

(3) להבנתנו, בפועל לא נעשה שימוש באמצעי זה.

15. עיכוב יציאה מהארץ:

(1) סעיף 43 לחש"ב קובע כי מלש"ב לא ייצא לחו"ל אלא בהיתר מאת שר הביטחון. עם זאת, ממסמכי מיטב עולה כי באפשרות המלש"ב לנסוע לחוץ לארץ בכל עת וללא קבלת היתר מלשכת הגיוס, ובלבד שלא קיבל צו המחייב אותו להתייצב בלשכת הגיוס בתקופת שהייתו המתוכננת בחו"ל. כמו כן, עליו לשוב ארצה לא יאוחר מן המועד הקרוב ביותר בו נדרש להתייצב בלשכת הגיוס, ולא יאוחר מיום לפני מועד קריאתו להתייצב לשירות סדיר.¹³

(2) עם זאת, הצבא מחיל מדיניות אחרת ביחס למי שהוגדר "מנותק קשר", לאחר שנשלח אליו צו להתייצב לרישום או לבדיקות ולא התייצב, זאת לפי הוראת קבע מתקני אכ"א רש-16 "ביקורת גבולות – רישום וטיפול במוכללי צה"ל" (להלן: **נוהל 16**).¹⁴ בהתאם לנוהל זה, פוקד ברשויות הגיוס יעביר למשטרת ישראל באמצעות דוחות מחשב, אחת לשבוע, רשימה של מנותקי הקשר שלא התייצבו לרישום או לבדיקות. אדם שבביקורת הדרכונים התברר כי הוא מופיע ברשימה זו – **תעוכב יציאתו מהארץ (או כניסתו לארץ) עד לבירור מעמדו מול צה"ל**.

(3) בהתאם לסעיף 49 לחש"ב, כל צו שניתן מכוח החוק יעמוד בתוקפו עד שהאדם שלגביו ניתן הצו ימלא את חובתו. משכך, צו עיכוב יציאה מהארץ אינו פוקע מעצמו והוא יישאר בתוקף עד שהמלש"ב מנותק הקשר יתייצב. המלש"ב יורשה לצאת לחו"ל רק אם הוא אישר בחתימתו שקיבל מסמך המורה עליו להתייצב בתאריך מסוים בלשכת הגיוס, וכן לאחר שאישר זאת בכיר ברשויות הגיוס.

16. העמדה לדין פלילי בבית משפט אזרחי:

(1) לצד כל האמור לעיל, לפי סעיף 46 לחש"ב, מי שלא מילא חובה המוטלת עליו לפי החוק (לרבות בקשר עם תהליך הגיוס, בעיקר – חובות רישום ובדיקות), עובר **עבירה שדינה מאסר שנתיים**. מי שלא מילא חובה כאמור **במטרה להשתמט משירות בטחון – דינו מאסר חמש שנים**.

¹³ מיטב, מדריך למיועדים לשירות ביטחון.

¹⁴ הוראת קבע מתקני אכ"א רש-16 "ביקורת גבולות – רישום וטיפול במוכללי צה"ל".

(2) עם זאת, בפועל, בהתאם למדיניות האכיפה הנוכחית, רשויות האכיפה האזרחיות אינן חוקרות ואינן מעמידות לדין פלילי בגין עבירות השתמטות לפי סעיף 46 הנ"ל.

III. משתמטים מהתייצבות לגיוס

א. חובת ההתייצבות לגיוס

17. חובת ההתייצבות לשירות סדיר קבועה בסעיף 13 לחש"ב. לפי סעיף זה, **פוקד רשאי לקרוא בצו גיוס ליוצא-צבא (מעל גיל 18) שנמצא כשר לשירות להתייצב לשירות סדיר במקום ובזמן שקבע בצו הפוקד, ואותו יוצא-צבא חייב להתייצב כאמור.**

18. לפי סעיף 55 לחש"ב, **צו גיוס יכול להיות אישי או כללי.** בהתאם לצו פוקד כללי, הודעה אישית הינה הודעה בכתב של פוקד המיועדת אל החייב ברישום והנמסרת לו אישית או נשלחת אליו בדואר.

19. באשר למי שלא התייצב לבדיקות במהלך תהליך הגיוס, כאמור לעיל, אי-התייצבות לבדיקה אינה פוטרת מחובת ההתייצבות לשירות סדיר. כמתואר לעיל, סעיף 12 לחש"ב קובע כי **פוקד רשאי לקרוא למי שלא התייצב לבדיקות בעת הליך הגיוס, ולזמן אותו להתייצב לשירות סדיר לפי סעיף 13 לחוק.**

ב. מועד ההתייצבות לגיוס

20. ככלל, לפי סעיף 20(א)(1) לחש"ב, **יוצא-צבא לא ייקרא להתייצב לשירות סדיר, אלא אם הזמן שנקבע להתייצבות הוא בתוך 24 חדשים מיום שהגיע לגיל 18.**¹⁵ עם זאת, במניין תקופה זו לא תבוא תקופה שחלפה עקב אי-התייצבותו של המיועד לשירות ביטחון לרישום או לבדיקת כושרו לשירות בטחון, או סירובו להיבדק או להשלים את הבדיקות.

21. **צו פוקד כללי המתפרסם מעת לעת קובע את החובה להתייצב לגיוס לשירות סדיר של מי שנולד בטווח התאריכים הנקוב בצו במועד שנקבע בהודעה אישית שנשלחה ובלבד שמלאו לו 18 שנים, ובמועד הנקוב בצו ביחס למי שלא קיבל הודעה אישית.**

כאמור לעיל, נכון למועד כתיבת חוות דעת זו, צו פוקד כללי האחרון שפורסם ברשומות פורסם בשנת 2021, ומתייחס לאזרחי ישראל שנולדו בין 27 בספטמבר 2003 לבין 22 במרס 2004.¹⁶

¹⁵ למרות זאת, לפי סעיף 20(ג) לחש"ב, חלפה התקופה לקריאה לשירות, רשאי פוקד לקרוא ליוצא-צבא להתייצב לשירות סדיר, בתוך 12 חודשים מתום התקופה לקריאה לשירות, ובלבד שממשך השירות שבו חייב יוצא-הצבא, יופחת משך הזמן שחלף מתום התקופה לקריאה לשירות.

¹⁶ [צו שירות ביטחון \(התייצבות לרישום, לבדיקות ולשירות ביטחון\) \(מס' 2\), תשפ"א-2021.](#)

22. להלן יפורטו הפעולות האפשריות לטיפול במי שלא התייצב לגיוס במועד שבו הוא נדרש להתייצב לשירות סדיר.

23. מעצר והבאה לבסיס חיל משטרה צבאית או למיטב והעמדה לדין משמעתי:

(1) לפי נוהל 09-05 של אכ"א, מלש"ב אשר לא התייצב לגיוס, ולא התקבל בלשכת הגיוס כל מידע לסיבת אי-התייצבותו, יברר המדור הרלוונטי בטלפון את הסיבה לאי התייצבותו ו/או **ישלח אליו מברק בו יידרש להופיע לגיוס ביום למחרת.**

(2) בהתאם לנוהל, לא התייצב המלש"ב בלשכת הגיוס לאחר שנשלחה אליו הודעה נוספת, ולא התקבל כל מידע לסיבת אי-התייצבותו תוך יומיים מהמועד שנקבע להתייצבותו, יוציא מיידיית מפקד לשכת הגיוס או סגנו **תעודה ובקשה לפקודת מעצר אדומה** (טופס 7064), ויבקש ממשטרת ישראל לעצור את המלש"ב ולהביאו לבסיס חיל משטרה צבאית מרחבי הקרוב או למיטב. לפי סעיף 52(א) לחש"ב, כל שוטר שבידו תעודה כאמור רשאי **לעצור את האדם ולהחזיקו במעצר עד שיובא ללשכת הגיוס** או למקום אחר הנועד להתייצבותו, **ובלבד שתקופת המעצר לא תעלה על 48 שעות.**

(3) כפי שמתואר בנוהל 09-05, מלש"ב שנעצר כאמור יובא למיטב, שם **יועמד לדין משמעתי** אשר בו ישמשו סגן מפקד מיטב או ראש מדור קליטה כקצין שיפוט בכיר.

(4) לפי הנוהל, כאשר הקצין אשר בפניו הועמד המלש"ב לדין סבור כי נסיבות המקרה הינן חמורות, ימונה קצין בודק וחומר הבדיקה יועבר לפרקליט צבאי, אשר יחווה דעתו אם יש מקום להעמיד את המלש"ב לדין פלילי בפני בית הדין הצבאי.

24. העמדה לדין פלילי בפני בית הדין הצבאי:

(1) כאמור לעיל, לפי סעיף 35 לחש"ב, יוצא-צבא החייב להתייצב לשירות סדיר, **רואים אותו כמי שנמנה עם הכוחות הסדירים של צה"ל** החל מהמועד שנקבע בצו הגיוס, ומכאן **שיחול עליו החש"ץ**. מי שלא התייצב, ללא צידוק מספיק, רואים אותו כאילו באותו זמן **עזב את השירות הצבאי שלא ברשות.**

(2) סעיף 94 לחש"ץ קובע **עבירה של העדר מן השירות שלא ברשות**, לפיה חייל שנעדר משירותו בצבא, או מהמקום שהוא חייב להימצא בו אותה שעה, דינו – **מאסר שלוש שנים**, אלא אם הוכח כי היה לו היתר או הצדק סביר אחר לכך. סעיף 93 לחש"ץ קובע חזקת כוונה שלא לחזור, לפיה חייל שנעדר משירות בצבא 18 חודשים שלא ברשות, רואים אותו כמי שנעדר מן השירות מתוך כוונה שלא לחזור, כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר. יוער, כי בפסיקה נקבע שניתן לייחס

למי שנעדר שלא ברשות מיום גיוסו גם את **עבירת העריקה**, הקבועה בסעיף 92 לחש"ץ. לפי עבירה זו, חייל שנעדר משירותו בצבא מתוך כוונה שלא לחזור לשירות בצבא, דינו – **מאסר שבע שנים**.¹⁷

(3) **נוהל 2.14** של התביעה הצבאית הראשית מתאר את הטיפול המשפטי של התביעה הצבאית בחיילים אשר נעדרים מן השירות שלא ברשות. בהתאם לכך, הנוהל דן גם ב"**משתמט גיוס**", שהינו אזרח שמלאו לו 18 שנים אשר לא התייצב ביום גיוסו, בין אם לפי צו גיוס אישי ובין אם לפי צו פוקד כללי. יודגש, כי ניתן להכריז גם על מלש"ב שלא התייצב לגיוס לפי סעיף 12 לחש"ב כ"משתמט גיוס", בהתאם ל"**נוהל בנושא צו 12**".¹⁸

(4) נוהל 2.14 קובע כי משתמט שתקופת היעדרותו היא **למעלה מ-540 יום**, יוגש נגדו **כתב אישום לבית דין צבאי**. מועד תחילת ההשתמטות הינו המועד אליו נקרא יוצא-הצבא בצו אישי בר-תוקף המאוחר ביותר אשר על-פי הראיות הקיימות הגיע לידיעתו. עם זאת, בתנאים מסוימים, ניתן לקבוע כי המועד הרלוונטי לתחילת השירות הוא המועד המופיע בצו הפוקד הכללי החל על המלש"ב.

(5) בד בבד עם הגשת כתב אישום לפי סעיף 92 או 94 לחש"ץ, נוהל 2.14 קובע כי תוגש בקשה **למעצרו של הנאשם עד לתום ההליכים המשפטיים** בעניינו. לפי הנוהל, הבקשה תהא למעצר סגור, בהסתמך על שלוש עילות – חשש להימלטות מהדין, חשש לנפקדות נוספת והרתעה. אף כאשר הנאשם מצוי ברשות הצבא מבלי שנקבע כושרו הרפואי, התביעה לא תימנע מלעתור למעצר עד תום ההליכים של הנאשם.

(6) עם זאת, יצוין כי אין הוראה המתווה מדיניות לגבי מועד המעצר הראשוני של משתמט גיוס מעת שחלף מועד הגיוס. בפסיקה ניתן למצוא מנעד רחב של מועדי מעצר, שנע למשל בין יומיים לאחר מועד הגיוס של משתמט גיוס¹⁹ ועד 3,564 ימים.²⁰

(7) המשטרה הצבאית מפעילה "**לוחדי עריקים**" אשר מבצעים פעולות ממוקדות למעצר וגיוס עריקים, לרבות משתמטי גיוס.

(8) ככלל, בית הדין הצבאי שגוזר את דינו של מי שהורשע כמשתמט גיוס, ידון **לעונש מאסר בפועל**, לצד רכיבי ענישה נוספים. עם זאת, לפי סעיף 21 לחש"ץ, בית הדין הצבאי רשאי גם להטיל עונש בדרגה קלה יותר – **קנס כספי**. מן הפסיקה עולה כי בית הדין נוהג להשית על משתמטי גיוס עונש בצורת קנס

¹⁷ ערעור 21/13 **התובע צבאי הראשי נ' טור' ש' ד'** (19.5.13).

¹⁸ פורסם כ**נספח ב'** למכתב של רס"ן גל תורגימן, עוזרת דובר צה"ל, עבור עו"ד גל נשרים, בכותרת: בקשתך לקבלת מידע בנושא נהלי הצבא בהוצאת צוים לפי סעיף 12 לחוק שירות בטחון (נוסח משולב), תשמ"ו-1986.

¹⁹ ראו, למשל: מטכ"ל (פסיקה צבאית מרכז) 656/18 **התובע הצבאי נ' טוראי ו' ק'** (07.11.2018).

²⁰ ראו: מטכ"ל (פסיקה צבאית מרכז) 392/23 **התובע הצבאי נ' טוראי י' פ'** (22.08.2023).

כספי, ללא רכיב של מאסר מותנה או בפועל, רק כאשר מונח לפניו הסדר טיעון, וכאשר המשתמט נמצא בלתי-כשיר לבצע שירות צבאי, או בעל נסיבות אישיות חריגות אחרות.²¹

(9) לבד מכך, **קנס כספי גם נלווה פעמים רבות לעונשי מאסר בפועל**. לפי סעיף 29 לחש"ץ, קנס המוטל על ביצוע עבירה לפי חוק זה לא יעלה על 20 שיעורים של שכר יסוד חודשי של טוראי בשירות חובה, כפי שהוא בשעת הטלת העונש. עם זאת, אם הנידון הוא חייל בשירות חובה, לא יעלה הקנס על שני שיעורים של שכר כאמור.

(10) לצד זאת, בחש"ץ ישנה התייחסות נקודתית להטלת קנס על ביצוע העבירה **שבסעיף 94 לחוק** (העדר מן השירות שלא ברשות). לפי סעיף 153ב(א) לחש"ץ, קצין שיפוט שהרשיע חייל בעבירת העדר מן השירות שלא ברשות, והטיל עליו עונש שאינו קנס, רשאי להטיל עליו גם עונש של קנס כספי. אם הנידון נשפט בפני קצין שיפוט זוט: סכום הקנס הוא סכום השווה לשכר יסוד חודשי של טוראי בשירות חובה כפי שהוא בשעת הטלת העונש, וכאשר הנידון הוא חייל בשירות חובה, סכום הקנס הוא שישית מהשכר כאמור. אם הנידון נשפט בפני קצין שיפוט בכיר – סכום הכנס הוא כפול ביחס לאמור.

25. העמדה לדין משמעתי חלף הגשת כתב אישום:

(1) בהתאם לסעיף 136(א) לחש"ץ, חייל שהואשם בעבירה צבאית שהעונש הקבוע לצידה אינו עולה על מאסר שלוש שנים, תהא לקצין שיפוט הסמכות לדון אותו לדין משמעתי (כלומר, הקריטריון המבחין בין העמדה לדין משמעתי ובין העמדה לדין בפני בית דין צבאי הינו העונש הקבוע לצד העבירה).

(2) לפיכך, **נאשם לפי סעיף 94 לחש"ץ יוכל להישפט בדין משמעתי**. זאת, לעומת נאשם המואשם סעיף 92 לחש"ץ (שעניינו בכוונה שלא לחזור לשירות) – אשר יועמד לדין בפני בית דין צבאי.

(3) לפי נוהל 2.14, **הפרקליט המטפל בתיק מטעם התביעה הצבאית רשאי להורות על קיום הליך משמעתי חלף הגשת כתב אישום** בגין עבירות ההשתמטות מהצבא בהן עוסק הנוהל. בנוהל מתוארים השיקולים אותם ישקול הפרקליט בקבלת ההחלטה כאמור, לרבות קרבת משך ההיעדרות אל רף ההעמדה לדין, היעדרויות קודמות של החייל, המצב הביטחוני בתקופת ההיעדרות והנסיבות האישיות של החייל.

²¹ ראו, למשל: מ"ט (פסיקה צבאית מרכז) 630/12 **התובע הצבאי נ' ש.ב.** (14.06.2012); מטכ"ל (פסיקה צבאית מרכז) 426/20 **התובע הצבאי נ' טוראי ת' ט'** (09.02.2021); מטכ"ל (פסיקה צבאית מרכז) 602/18 **התובע הצבאי נ' ט' א'** (19.05.2019); מ"ט (פסיקה צבאית מרכז) 270/15 **התובע הצבאי נ' טוראי ל.ג.** (15.04.2015).

(4) לפי סעיפים 152-153 לחש"ץ, העונשים שניתן להטיל בדין משמעתי הינם: התראה; ריתוק; נזיפה; נזיפה חמורה; קנס; מחבוש – מותנה או בפועל.²² העמדה לדין משמעתי בגין **תקופות השתמטות קצרות יחסית** מובילה לרוב לעונשי מחבוש בפועל ועל-תנאי.

(5) למען שלמות התמונה, יש לציין את קיומו של **בית הדין המשלב**, המהווה חלופה טיפולית להליך הפלילי הרגיל. חלופה זו נועדה לאפשר לחיילים שהוגש נגדם כתב אישום בגין היעדרות משירות צבאי, המעוניינים להשלים שירות מלא בצה"ל, להתמיד בשירות הצבאי. חייל אשר ישלים את תכנית השיקומית לא ירצה עונש מאסר בפועל בגין ההיעדרות, ולא יוכתם ברישום פלילי.²³

26. הטלת קלון על המשתמט:

(1) דברי חקיקה שונים קובעים מגבלות על היכולת של מי שהורשע בפלילים בעבירה שיש עמה קלון לכהן בתפקידים ציבוריים שונים הדורשים יושרה וניקיון כפיים.²⁴ בנוסף, בפסיקה הוכרה האפשרות כי אף בהיעדר הוראת חוק מפורשת ניתן להגביל את כשירותם של ממלאי תפקידים ציבוריים, האחראים לביצועם של מעשים פליליים, מכוח הפעלתה של ביקורת שיפוטית על החלטותיה של הרשות הממנה.²⁵

(2) נראה שהשתמטות משירות צבאי עשויה להוות עבירה שיש עמה קלון. בה"ש 2/22 פדידה נ' היועץ המשפטי לממשלה (18.08.2019), נקבע כי היעדרות משירות מצדיקה את הותרת "חזקת הקלון" הקבועה בחוק יסוד: הכנסת, על כנה. חזקה זו קמה עם הרשעתו של אדם בעונש מאסר העולה על שלושה חודשים, ורלוונטית למינוי חבר כנסת.²⁶ בהחלטה זו של ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-22, קבע יושב ראש ועדת הבחירות כי אין בידי לקבוע שמעשיו של המבקש חפים מקלון ערכי וציבורי, בין היתר בגלל הקשר בין עבירת ההיעדרות משירות צבאי לבין התפקיד שעליו המבקש חפץ להתמודד.

27. עיכוב יציאה מן הארץ:

(1) נוהל 16 של אכ"א הנ"ל מסדיר את הטיפול גם במשתמט גיוס שמבקש לצאת מהארץ או להיכנס לארץ. לפי נוהל זה, פוקד ברשויות הגיוס יעביר למשטרת ישראל באמצעות דוחות מחשב, אחת לשבוע, רשימה של משתמטי הגיוס

²² ראו פקודת מטכ"ל 07.102 דין משמעתי, סעיף 128.

²³ להסבר על-אודות בית הדין המשלב באתר בתי הדין הצבאיים, ראו כאן.

²⁴ כך למשל: מוגבלת הזכות להתמודד בבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות (סעיף 6(א) לחוק-יסוד: הכנסת; סעיף 7(ב) לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965; לכהן כחבר הממשלה (סעיפים 6(ג)1(1) ו-23(ב) לחוק-יסוד: הממשלה); להימנות עם חברי הוועד המנהל של כל עמותה שהיא (סעיף 33(א)4 לחוק העמותות, התש"ם-1980); לשמש במועצת-מנהלים של חברה ממשלתית (סעיף 17(א)5 לחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975); לכהן במועצות של גופים ציבוריים שונים (סעיף 11(א)2 לחוק הרשות לפיתוח ירושלים, התשמ"ח-1988; סעיף 13(1) לחוק הרשות לשיקום האסיר, התשמ"ג-1983).

²⁵ בג"ץ 6163/92 יואל אייזנברג נ' שר הבינוי והשיכון, פ"ד מז(2) 229, פסקה 64 לפסק דינו של השופט אי ברק (1993).

²⁶ סעיף 6(א) לחוק יסוד: הכנסת.

שנשלח להם צו להתייצב לשירות סדיר ולא התייצבו. אדם שבביקורת הדרכונים התברר כי הוא מופיע ברשימה זו – **תעוכב יציאתו מהארץ (או כניסתו לארץ) עד לבירור מעמדו מול צה"ל**.

(2) לפי נוהל 16, במסגרת הטיפול במשתמט גיוס תתבצע פנייה לגורם המוסמך בנציגות צה"ל, אשר עשוי "במידת הצורך" לפנות לנציגות בסיס משטרה צבאית. **ככל שיקבל בסיס משטרה צבאית הודעה מנציגות צה"ל להגיע לעצירת משתמט או עריק מתחנת מעבר, תישלח חוליית משטרה צבאית בתוך ארבע שעות**. החולייה תעצרו ותעבירו תוך יום אחד למיטב.

28. העמדה לדין פלילי בבית משפט אזרחי:

(1) לצד האמור, לפי סעיף 46 לחש"ב, מי שלא מילא חובה המוטלת עליו לפי החוק, דינו **מאסר שנתיים**. מי שלא מילא חובה כאמור במטרה להשתמט משירות בטחון – דינו **מאסר חמש שנים**.

(2) עם זאת, בפועל, בהתאם למדיניות האכיפה הנוכחית, רשויות המדינה **לא מעמידות לדין פלילי** בגין עבירות השתמטות לפי סעיף 46 הנ"ל.

IV. מן הכלל אל הפרט – יישום ביחס לגברים חרדים

29. לאורך שנים, רבים מבני החברה החרדית קיבלו דחייה של שירותם הצבאי מטעמי מדיניות תורתו-אומנותו, עד לקבלת פטור מלא משירות. בסוף יוני 2023, כ-63 אלף תלמידי ישיבות מלש"בים, בגילי 18-26 נהנו מדחיית שירות לפי ההסדר החוקי שחל עד לאותה עת. עם זאת, ההסדר שאפשר זאת – פרק ג'1 בחש"ב – פקע ביום 30 ביוני 2023. כיום, אין בנמצא הסדר חוקי שפוטר תלמידי ישיבה משירות בצבא. בהתאם לכך, פסקו שופטי בג"ץ ביום 25 ביוני 2024 כי על המדינה לפעול לגיוסם של כלל תלמידי הישיבות חייבי הגיוס בהתאם להוראות החוק.²⁷

30. בהיעדר הסדר חוקי אחר שפוטר תלמידי ישיבה משירות צבאי, ובהמשך לפסיקת בג"ץ הנ"ל, שלח צה"ל כ-900 צווים אישיים לתלמידי ישיבה שקיבלו בעבר דחייה במסגרת הסדר "תורתו אומנותו", המורים להם להתייצב בלשכת הגיוס לטובת "השלמת הליכי צו ראשון". מועדי הזימון נקבעו לימים 5 ו-6 באוגוסט 2024. לפי שדווח על-ידי צה"ל, רק 48 ממקבלי הצווים, כ-5%, אומנם התייצבו בלשכות הגיוס.

31. הצווים האישיים שנשלחו הם הפעימה הראשונה במסגרת מימוש ההתחייבות של צה"ל לגייס 4,800 גברים חרדים בשנת הגיוס הנוכחית (קיץ 2024 עד קיץ 2025). בפועל, מספר הגברים החרדים חייבי הגיוס יעמוד בשנת הגיוס הנוכחית על כ-77,000 (כ-63,000 שקיבלו בעבר דחייה במסגרת הסדר "תורתו אומנותו" שהפסיקו

²⁷ בג"ץ 6198/23 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' שר הביטחון (25.6.24).

לקבל דחיית שירות ופטור עם פקיעת פרק הפטור בחוק, בתוספת של כ-14,000 בני המחזור החדש שסיים עתה את ה"ישיבות הקטנות" (גיל תיכון) והגיע או יגיע לגיל 18 בחודשים הקרובים).

32. כאמור, במצב הדברים הנוכחי, תקופת הדחיה משירות של תלמידי הישיבות הסתיימה, ולא קיים הסדר חוקי אחר שמאפשר לדחות את שירותם. משכך, **ההסדרים המתוארים בחוות דעת זו** ביחס למשתמטים מהתייצבות לרישום ולבדיקה רפואית וביחס למשתמטים מהתייצבות לגיוס, **חלים באופן שווה גם על בני החברה החדית.**²⁸ להלן נבחן את יישומם של הסדרים אלה ביחס לכמה קטיגוריות של תלמידי ישיבה שלא התייצבו בלשכת הגיוס.

33. תלמידי ישיבה שקיבלו צו התייצבות אישי לבדיקות:

(1) תלמידי הישיבה שקיבלו צווים אישיים המורים להם להתייצב בלשכת הגיוס לטובת "השלמת הליכי צו ראשון" ולא עשו כן, נופלים לכאורה בגדר הקטגוריה הראשונה שהוזכרה לעיל, של **משתמטים מחובת התייצבות לרישום ולבדיקה רפואית**, ואמורים לחול עליהם ההסדרים המפורטים בפרק II.ג. לעיל. נזכיר אותם בתמצית.

(2) מעצר והבאה כפויה ללשכת הגיוס – לאחר משלוח הזמנה נוספת והתראה, **ולאחר שהמלש"ב נפקד ארבע פעמים**, יגיש הפוקד בקשה **למעצרו** על-ידי משטרת ישראל לשם הבאתו ללשכת הגיוס. כל שוטר רשאי לעצור את המלש"ב ולהחזיקו במעצר לפרק זמן של עד 48 שעות עד שיובא ללשכת הגיוס, או לשחררו בערבות כנגד התחייבות שלו להתייצב. בריחה או אי-ציות להתחייבות במהלך המעצר תביא לפקודת מעצר נוספת בגינו ללא אפשרות שחרור בערבות.

כאמור לעיל, לפי כתבה שפורסמה באתר האינטרנט של מיטב בחודש אוגוסט 2023, **לאחר שלוש פעמים של אי-התייצבות, תינתן למלש"ב הזדמנות של 48 שעות להתייצב באופן מיידי בלשכת הגיוס, ולא – תיפתח נגדו פקודת מעצר.** עם זאת, מאחר שתלמידי הישיבות שקיבלו את הצווים האישיים כבר התייצבו בעבר בלשכת הגיוס לצורך בקשתם לקבלת דחיית שירות ולמעשה החלו את התהליך של "צו ראשון", **ייתכן שצה"ל יסתפק במספר נמוך יותר של זימונים והתראות לפני שתיפתח נגדם פקודת מעצר בשל אי-התייצבות.**

(3) עיקוב יציאה מהארץ – ניתן להגדיר את המלש"ב כ"מנותק קשר", ומכוח זאת **לעכב את יציאתו מהארץ (או כניסתו לארץ) עד לבירור מעמדו מול צה"ל**, ולהתנות את יציאתו לחו"ל רק אם יאשר בחתימתו שקיבל מסמך המורה עליו להתייצב בתאריך מסוים בלשכת הגיוס.

²⁸ אכן בעבר במקרים דומים – בהם בוטל חוק שהסדיר מתן פטור לתלמידי ישיבות ("חוק טל") ועד לחקיקתו של הסדר אחר, החילה התביעה הצבאית על בני הישיבות את החובות הכלליות מכוח חוק שירות בטחון, ובכללן חובת התייצבות לגיוס. ראו, למשל, ע"מ/9/18 טוראי י' ד' ה' נ' **התובע הצבאי הראשי** (14.2.18).

(4) שליחת צו גיוס לשירות סדיר גם בהיעדר בדיקות ("צו 12") – בהיעדר שיתוף-פעולה של המלש"ב לאורך זמן, לאחר שנעשו מאמצים שונים לאתרו ובוצע ביקור בית, ולאחר שנשלחו לו שני מכתבים הקוראים לו להתייצב לרישום ולבדיקה, ניתן לשלוח אליו **צו גיוס** גם אם לא השלים את התהליך של "צו ראשון" ובעקבות זאת לא נקבע לו כושרו הרפואי. לאחר הוצאת "צו 12", **יוצא צו עיכוב יציאה מהארץ עד להשלמת תהליך הגיוס**. כאמור לעיל, לפי כתבה שפורסמה באתר האינטרנט של מיטב בחודש אוגוסט 2023, "צו 12" **יוצא לאחר 30 ימים בפקודת המעצר**.²⁹

מלש"ב שלא התייצב לגיוס והוא בן 18 ייחשב "חייל" לטובת תחולת חוק השיפוט הצבאי, וניתן יהיה להעמידו לדין **משמעתי ולדין פלילי** בפני בית דין צבאי, בהתאם למדיניות האכיפה הנוהגת כפועל יוצא של משך ההשתמטות. הרשעה בפלילים בגין עבירת השתמטות משירות צבאי עשויה אף להטיל **קלון** על המשתמט, ויכולה להשפיע בהמשך על התמודדותו לתפקידים ציבוריים.

(5) הכרזה כעבריון נמלט – מפקד לשכת הגיוס יכול להגיש נגד המלש"ב תלונה במשטרת ישראל בבקשה להכריז עליו כעבריון נמלט. ככזה, ניתן **למנוע ממנו הוצאת דרכון**. כאמור, להבנתנו בפועל לא נעשה שימוש באמצעי זה.

(6) העמדה לדין פלילי בבית משפט אזרחי – בהתאם למדיניות האכיפה הנוכחית, אין נוהגים להעמיד לדין על הפרה של חובת ההתייצבות הקבועה בחש"ב.

34. תלמידי ישיבה שקיבלו בעבר דחיית שירות ולא קיבלו צו התייצבות אישי:

(1) לפי סעיף 38(ד) לחש"ב, מי שחל עליו צו דחייה ולא נקרא להתייצב במועד אחר לרישום, לבדיקה רפואית או לשירות בטחון, **חייב להתייצב למילוי חובתו בתום תקופת הדחייה**. חובה זאת חלה גם אם לא קיבל צו אישי להתייצבות. כפי שהבהירו שופטי בג"ץ, אותם תלמידי ישיבות מחויבים בתום תקופת הדחייה להתייצב מיוזמתם למילוי חובתם: לרישום, לבדיקה רפואית או לגיוס.³⁰

(2) לצד חובת ההתייצבות הנ"ל שקובע סעיף 38(ד) לחש"ב, הוא קובע כי השירות של מי שהתייצב לאחר שהסתיימה תקופת הדחייה יתחיל במועד שהורה לו הפוקד בצו.

(3) נשאלת השאלה **עד מתי ניתן לזמן לשירות סדיר את תלמידי הישיבה שקיבלו בעבר דחיית שירות**:

²⁹ בהתאם לפסיקת בית המשפט העליון, כאשר מלש"ב לא התייצב לבדיקה רפואית לצורך קביעת כושרו לשירות ביטחון, רשאי הפוקד להפעיל אחת משתי סמכויות לצורך גיוס המלש"ב: האחת, לקרוא למלש"ב לשירות ביטחון בתוך התקופה שנקבעה בסעיף 20 לחש"ב אף לפני שכושרו נקבע, וזאת מכוח סעיף 12 לחש"ב; השנייה, להמתין עד שכושרו ייקבע, אף לאחר התקופה שנקבעה בסעיף 20, ורק אז לקרוא לו להתגייס לשירות ביטחון. ראו: רע"פ 2524/01 טור' ו' ס' נ' **התובע הצבאי הראשי**, נח(4) 279 (2014).

³⁰ **התנועה למען איכות השלטון בישראל**, לעיל הערה 27, פסקה 77.

(א) כאמור לעיל, לפי סעיף 20(א) לחש"ב, באופן כללי יוצא-צבא לא ייקרא להתייצב לשירות סדיר, אלא אם הזמן שנקבע להתייצבות הוא בתוך 24 חודשים מיום שהגיע לגיל 18.

(ב) בהתייחס באופן קונקרטי למי שקיבלו דחיית שירות, סעיף 20(ב) קובע כי יוצא-צבא שמועד התייצבותו נדחה לפי בקשתו לפי פרק ג'1, מותר לקרוא לו להתייצב לשירות סדיר, אם המועד שנקבע להתייצבותו הוא בתוך 12 חודשים מיום תום תקופת הדחייה, או בתוך התקופה שנקבעה בסעיף 20(א), לפי המאוחר.

(ג) יודגש, כי לפי סעיף 20(ג)1, במניין התקופות להתייצבות לא יבואו תקופה שחלפה מפאת אי-התייצבותו של המלש"ב לרישום או לבדיקות כושר, או תקופה שחלפה עקב טיפול בבקשה מעכבת של המלש"ב. זאת, על-מנת שמי שחטא לא ייצא נשכר.³¹ נראה שיש לפרש את החוק כך שגם הפרה של חובת ההתייצבות שקובע סעיף 38(ד) לחש"ב ביחס למי שתמה תקופת דחיית השירות שלו תעצור את מרוץ הזמן.

(ד) בנוסף, לפי סעיף 20(ג)2, אם חלפה התקופה לקריאה לשירות סדיר לפי סעיפים 20(א), 20(ב) או 20(ג), רשאי פוקד לקרוא ליוצא-צבא להתייצב לשירות סדיר, בתוך 12 חודשים מתום התקופה לקריאה לשירות. זאת, בתנאי שממשך השירות שבו חייב יוצא-הצבא יופחת משך הזמן שחלף מתום התקופה לקריאה לשירות.

(ה) בפסק הדין של בג"ץ מיום 25 ביוני 2024 בעניין התנועה לאיכות השלטון נקבע, בהמשך לצו הביניים עליו הורה בית המשפט ביום 26 בפברואר 2024, כי אין להפחית את תקופת השירות, או כל תקופה רלוונטית אחרת, לעניין גיוס ושירותם של תלמידי הישיבות למשך 18 חודשים מיום פרסום פסק הדין.³²

(ו) לאור כל האמור, ככל הנראה אי-התייצבות של תלמידי ישיבה שבעבר ניתנה להם דחיית שירות, גם אם לא נשלח אליהם צו אישי, עוצרת את מרוץ הזמן מבחינת חלון הזמן במהלכו ניתן לקרוא להם לשירות סדיר.

(ז) לאור הוראת בג"ץ בעניין אי-הפחתת תקופות למשך 18 חודשים כאמור לעיל, עשויה לעלות שאלה פרשנית באשר למועד הסיום של התקופה

³¹ יודגש כי לפי סעיף 49 לחש"ב, אם ניתן צו לפי החוק המטיל על אדם למלא חובה בזמן שנקבע בצו, והוא לא מילא את החובה באותו זמן, יעמוד הצו בתוקפו לגבי אותו אדם עד שהוא ימלא את החובה. הפסיקה פירשה זאת כך שניתן לגייס מכוח סעיף 49 אדם שלא התייצב לרישום או לבדיקה רפואית אף לאחר התקופה שנקבעה בסעיף 20 לחוק. די ב"התנהגות רעה" של יוצא-הצבא, שהביאה לעיכוב בתהליכי החיול, או בהסכמה משתמעת לעיכוב שגילה יוצא-הצבא בהתנהגותו, כדי להביא לדחיית הגיוס לפי סעיף 49. עם זאת, הלכה זו לא מאפשרת לפוקד לדחות את גיוסו של יוצא-הצבא ככל העולה על דעתו, ויש לעשות בסמכות זו שימוש סביר ומידתי. ראו עניין טור' ו' ס', לעיל הערה 29.

³² התנועה לאיכות השלטון, לעיל הערה 27, פסקה 61 ("בשלב זה – ימשיך ועמוד בתוקפו צו הביניים שניתן ביום 26.2.2024 שמונע הפחתה של תקופת שירות או כל תקופה רלוונטית אחרת לעניין גיוסם ושירותם של תלמידי הישיבות למשך 18 חודשים מהיום").

במהלכה ניתן לקרוא לשירות סדיר תלמידי ישיבה שקיבלו בעבר דחיית שירות (נראה ששאלה זו רלוונטית במיוחד בתרחיש שבו המלש"בים החרדים דווקא יתייצבו בלשכת הגיוס, שאז לא ניתן להקפיא את מרוץ הזמן בגין אי-התייצבות מכוח סעיף 20(ג) (לחש"ב).^{33, 34}

(ח) **חשוב שצה"ל יפרסם את עמדתו באשר ליישום של תקופת הקריאה להתייצבות לשירות סדיר ביחס לגברים חרדים**, בהינתן סעיף 20 לחש"ב והוראת בית המשפט הנ"ל בעניין אי-הפחתת תקופות למשך 18 חודשים. זאת, הן בראי זכויותיהם של המלש"בים החרדים והן בראי האינטרס הציבורי.

35. תלמידי ישיבה שלא קיבלו בעבר דחיית שירות ולא קיבלו צו התייצבות אישי:

(1) הנמנים עם קטגוריה זו, ככל שלא יקבלו צו התייצבות אישי, חייבים להתייצב לרישום ולבדיקות רפואיות רק ככל שחל עליהם צו פוקד כללי.

(2) כאמור לעיל, צו הפוקד הכללי האחרון שפורסם בשנת 2021 קובע חובת ההתייצבות לרישום ולבדיקות שלא לפי הודעה אישית רק ביחס למי שנולדו עד לתאריך 22 במרס 2004. כלומר, **מי שגילם כיום פחות מ-20 וחצי, והם לא קיבלו בעבר דחיית שירות ולא קיבלו צו התייצבות אישי, לכאורה אינם מחויבים להתייצב לרישום ולבדיקות רפואיות**. בגדר קטגוריה זו יכולים לבוא, למשל, בני מחזור הגיוס הקרוב של גברים חרדים. הסיבה מדוע לא פורסם צו פוקד כללי נוסף מאז שנת 2021 – אינה ברורה.

(3) הפרשנות של צו הביניים ופסק הדין של בג"ץ בעניין **התנועה לאיכות השלטון** לעניין **אופן מניין תקופת הקריאה להתייצבות לשירות סדיר** רלוונטית גם ביחס לקטגוריה זו, ואפשר שביתר שאת. כאמור, המחזור הקרוב של מלש"בים חרדים מונה כ-14,000 איש בשנת הגיוס הנוכחית, ואנו צפויים להיקפים דומים גם במחזורי הגיוס הבאים. לנוכח יכולות הקליטה המוגבלות עליהן הצהיר צה"ל (4,800 מלש"בים בלבד בשנת הגיוס הנוכחית, כאשר חלקם לפחות מקרב מי שקיבלו בעבר דחיית שירות), **עולה השאלה, מה יעלה בגורלם של מי שצה"ל**

³³ כך למשל, עולה השאלה האם בג"ץ הקפיא למעשה את מרוץ הזמן כולו לקריאה לגיוס חרדים לפי סעיף 20 למשך 18 חודשים, או רק שלל הפחתה של תקופת השירות לפי סעיף 20(ג) לחש"ב. שאלה פרשנית דומה התעוררה כבר בעבר, בעקבות צו הביניים שניתן בבג"ץ 5823/12 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' שר הביטחון** (22.8.2013), שנוסחו היה זהה לצו הביניים במקרה שלפנינו ביחס להפחתת תקופת השירות. ביחס לאותו צו ביניים, הכריע בית הדין הצבאי לערעורים כי הצו הקפיא את מרוץ הזמן כולו ביחס לסעיף 20 (ראו: ע"מ 17/19 **טוראי מ' ב' נ' התובע הצבאי הראשי** (3.3.2019): לפני בית הדין עמד עניינו של אזרח ישראלי שהגיע לגיל 18 ביום 25.8.2013, אך נקרא לשירות סדיר רק שלושה חודשים לאחר יום 25.8.2016 (כלומר, לאחר תום התקופה של 12 חודשים במהלכה עוד ניתן היה לקרוא לו לשירות סדיר תוך הפחתה ממשך השירות של הזמן שחלף מאז הגיעו לגיל 20); בית הדין קבע, כי בהמשך לצו הביניים בבג"ץ 5823/12, הוקפאו הזמנים למשך שבעה חודשים (בין 22.8.2013 ועד 20.3.2014, מועד הכניסה לתוקף של תיקון מס' 19 לחש"ב), ולכן ניתן לקרא למערער לגיוס שבעה חודשים אחרי שחלפה השנה השלישית. כאמור, צו הביניים נוסח באופן זהה בבג"ץ 5823/12 ובמקרה שלפנינו, אך יש לציין כי בבג"ץ 5823/12 התייחסו השופטים מפורשות להקפאת מרוץ הזמן בגוף ההחלטה.

³⁴ נראה שבמקרה שבו **התייצב תלמיד ישיבה לבדיקות במסגרת הליך הגיוס, ובהמשך חלפה התקופה לקריאה לשירות סדיר לפי החוק, לא יופחת משך הזמן שחלף מתום התקופה לקריאה לשירות** כפי שנקבע בסעיף 20(ג), וזאת בהמשך לפסיקת בג"ץ ובהתאם לתקופה הרלוונטית שנקבעה במסגרתו.

לא יוכל לקלוט אותם? ככל שמלש"בים אלה לא יהיו בהפרה של חובת ההתייצבות (ועל-כן מרוץ הזמן בעניינם לא ייעצר), אזי **קיים חשש שצה"ל לא יצליח לקרוא להם לשירות סדיר בטרם היסגר חלון הזמנים שקובע החוק, וזאת גם בפרשנות רחבה של צו הביניים ופסק הדין של בג"ץ** (כלומר, הקפאת זמנים נוספת מעבר להסדר שבחוק), **ובכך הם ייהנו בפועל מפטור משירות צבאי**, באופן שעלול שלא לעלות בקנה אחד עם החוק ועם פסיקת בג"ץ.

(4) בשולי הדברים נציין, כי עם הקטגוריה של מי שלא קיבלו בעבר דחיית שירות ולא נשלח אליהם צו אישי עשויים להימנות גם אותם קהילות ויחידים בחברה החרדית שנמנעו כליל גם בשנים עברו משיתוף-פעולה כלשהו עם רשויות הצבא, ובתוך כך כלל לא פנו לרשויות הצבא בעבר כדי להיכלל בהסדר "תורתו אומנותו" (כאשר הסדר זה היה בתוקף) ולקבל דחיית שירות לפי חוק, או שפנו ובקשתם נדחתה ולמרות זאת לא התייצבו לרישום, לבדיקות רפואיות או לגיוס. יש להניח שעל רבים מאלה חלה חובת ההתייצבות מכוח צווים אישיים או צווי פוקד כלליים, והם אמורים להיות מטופלים כבר כיום כמשתמטים מהתייצבות לרישום ולבדיקה רפואית וכמשתמטי גיוס.

36. כמה הערות לסיכום פרק זה :

(1) **צה"ל מתמודד בימים אלו עם משימה מורכבת ביותר** – גיוס האוכלוסייה החרדית בישראל, וזאת בחלוף עשורים רבים שבהם תלמידי הישיבות היו פטורים מגיוס לצבא. המשימה אף הפכה מורכבת יותר לאור המצב המלחמתי בו שרויה מדינת ישראל. ולמרות זאת, כפי שנקבע בבג"ץ **התנועה לאיכות השלטון**, במצב החוקי החל כיום, המדינה מחויבת לפעול לגיוסם של כלל תלמידי הישיבות חייבי הגיוס בהתאם להוראות החש"ב.

(2) עד כה **מערכת הביטחון לא פרסמה את מדיניות הטיפול שתחול ביחס למלש"בים חרדים** שיפרו את חובת ההתייצבות בלשכת הגיוס. מן הסתם, קיימת חשיבות לכך שמדיניות זו תהיה **שוויונית**, ולא תפלה בין מלש"בים מקרב החברה החרדית לבין מלש"בים מקרב יתר האוכלוסיות החייבות בגיוס, כמו גם בין המלש"בים החרדים בינם לבין עצמם. קיימת חשיבות מיוחדת לכך שצה"ל יגבש ויפרסם את מדיניות הטיפול שתונהג הלכה למעשה ככל שאנו צפויים **לתופעה נרחבת** של השתמטות, ודאי בעתות מלחמה.

(3) בהמשך לאמור, כפי שפירטנו לעיל, קיימת **שורה של סוגיות פתוחות שלא ברור עד תום מהן המדיניות והפרקטיקה שיחיל צה"ל ביחס אליהן**. כך למשל:

(א) לא ברורה מדיניות הטיפול ביחס למי **שהסתיימה דחיית השירות שלהם** והם מחויבים להתייצב באופן מיידי בלשכת הגיוס גם בהיעדר צו זימון אישי – למרות שלא התייצבו ולכאורה מדובר במי שהם בחזקת משתמטים מהתייצבות לרישום או בדיקות רפואיות, לא מוכר לנו שצה"ל נקט נגדם צעדים כלשהם בשלב זה;

(ב) לא ברור כיצד מחשב צה"ל את תקופת הקריאה להתייצבות לשירות סדיר, של תלמידי ישיבה שקיבלו בעבר דחיית שירות ושל מלש"בים ויוצאי-צבא מקרב מחזור הגיוס הנוכחי וזה שיבוא אחריו, בהינתן הוראות סעיף 20 לחש"ב וצו הביניים ופסק הדין של בג"ץ בעניין התנועה לאיכות השלטון;

(ג) נשאלת השאלה מדוע לא פורסם מאז שנת 2021 צו פוקד כללי עדכני, אשר עלול להקשות על יישום תהליכי הגיוס ביחס לכלל המלש"בים, חרדים ולא חרדים;

(ד) בהינתן שהמלש"בים החרדים שקיבלו דחיית שירות בעבר כבר החלו בתהליכי "צו ראשון", נשאלת השאלה מה מספר הזימונים והיקף המאמצים שיש לנקוט לצורך זימונם במקרה של אי-התייצבות בטרם ניתן לנקוט נגדם בצעדים שונים כמו הוצאת פקודת מעצר;

(ה) לא ברור מה תהיה המדיניות שתונהג בהינתן, מצד אחד, ההיקף העצום של מלש"בים חרדים ומשאבי הקליטה והמיון המוגבלים העומדים לרשות צה"ל, ומצד שני חלון הזמנים המוגבל שקובע החוק לזימון לשירות סדיר מלא (בכפוף לסייגים שונים שעשויים להאריך תקופה זו או להקפיא את חלוף הזמן).

(4) בנוסף, ניכר שמדיניות הטיפול הקיימת עוצבה על-מנת ליתן מענה לאירועים נקודתיים של השתמטות, להבדיל מהשתמטות שהיא חלק מתופעה חברתית נרחבת. בתוך כך, יש מקום לשקול התאמות במדיניות הטיפול הקיימת במשתמטים על-מנת שתהלוך ותספק כלים אפקטיביים להתמודדות עם התופעה של השתמטות המונית. כך למשל, ניתן לשקול שימוש בכלי אכיפה שמקנה החוק אך בפועל לא נעשה בהם שימוש, כגון ההכרזה על משתמט כ"עבריון נמלט" ושליחה של זכותו לקבלת דרכון; או קציבת לוחות זמנים ברורים וסמוכים להפעלה של סמכויות כגון הוצאת פקודת מעצר או "צו 12".

V. דברי סיום – השתמטות משירות צבאי בעת מלחמה

37. לסיום, לא ניתן שלא להתייחס להקשר שבו נכתבה חוות דעת זו – מצב המלחמה שבו שרויה מדינת ישראל בעשרת החודשים האחרונים. השתמטות משירות צבאי בעת הזו חמורה אף יותר מאשר בעתות שגרה. כפי שקבע בית הדין הצבאי באחרונה:

"עבירה של היעדר מהשירות הצבאי, מקבלת נופך שונה, כאשר ברקע היעדרות מתקיימת נסיבה שהיא מלחמה... היעדרות מהשירות הצבאי,

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

בעת מלחמה, מקבלת נופך חומרה ממשי. אין דינה של היעדרות מהשירות הצבאי בעת שגרה, כדינה בעת חירום.³⁵

בהתאם לכך, עודכנה כהוראת שעה מדיניות התביעה הצבאית ביחס להיעדר מן השירות בתקופת מלחמת "חרבות ברזל", אשר מחייבת את צה"ל לזמינות כלל כוח האדם שנמנה עם משרתיו, בסדיר ובמילואים. בהתאם לנוהל 2.14 המעודכן, היעדרות מהשירות בתקופת לחימה, ובפרט בעת מלחמה בעצימות ובהיקף זה, מחייבת התאמה של מדיניות ההעמדה לדין והענישה כלפי הנעדרים מהשירות שלא בשירות (עם זאת, בעוד שהחמרה מדיניות התביעה ביחס עריקי סדיר, בקו"ם ומילואים (קטיגוריות שהן מחוץ לתחום עיסוקה של חוות דעת זו), מדיניות ההעמדה לדין ביחס למשתמטי גיוס נותרה ללא שינוי).³⁶

עו"ד עדיה זיו קיסוס

עוזרת מחקר
המרכז לביטחון לאומי
ודמוקרטיה

עו"ד מירית לביא

חוקרת
המרכז לביטחון לאומי
ודמוקרטיה

ד"ר ערן שמיר-בורר

מנהל המרכז לביטחון לאומי
ודמוקרטיה

³⁵ עורף (מרכז) 44/23 התובע הצבאי הראשי נ' רב"ט כ' ר' (21.2.24).

³⁶ הנחיה מס' 2.14.1 "הוראת שעה - היעדר מן השירות בתקופת מלחמת 'חרבות ברזל'" הנחיות התביעה הצבאית הראשית, נובמבר 2023.